

Rovira i Virgili, republicà i lluitador

avui en dia, amb l'allau de novetats, totes imprescindibles, gairebé només els historiadors tenim l'oportunitat de conèixer els "clàssics" i llegir la seva obra. Rovira i Virgili va morir fa cinquanta anys en un exili sense retorn i continua exiliat com a testimoni que va existir un franquisme que va foragitar catalans honestos i conseqüents. Avui probablement és un personatge poc conegut i menys llegit, tot i les dimensions incommensurables de la seva obra i la varietat temàtica i de gèneres literaris. I, tanmateix, crec que val la pena conèixer-lo tant en la seva dimensió personal com intel·lectual per tal d'enriquir la nostra cultura històrica i política.

Al llarg de la seva vida fou una persona compromesa, això vol dir activa i entregada a unes idees i a unes tasques que no va abandonar mai, malgrat viure una vida sotragada per esdeveniments força traumàtics. Fou periodista, historiador, filòleg, literat, ideòleg nacionalista i polític, i tot en la doble dimensió de divulgador i d'investigador. Fou sempre una persona oberta i dialogant però radical en els seus principis: se sentia profundament català, català nacional no nacionalista —com li agradava de dir—, i amb una clara concepció de Països Catalans. Va ocupar càrrecs a la Mancomunitat, a la Generalitat republicana i al Parlament de Catalunya dins d'una clara autoexigència de compromís i de servei.

Una República i mitja autonomia

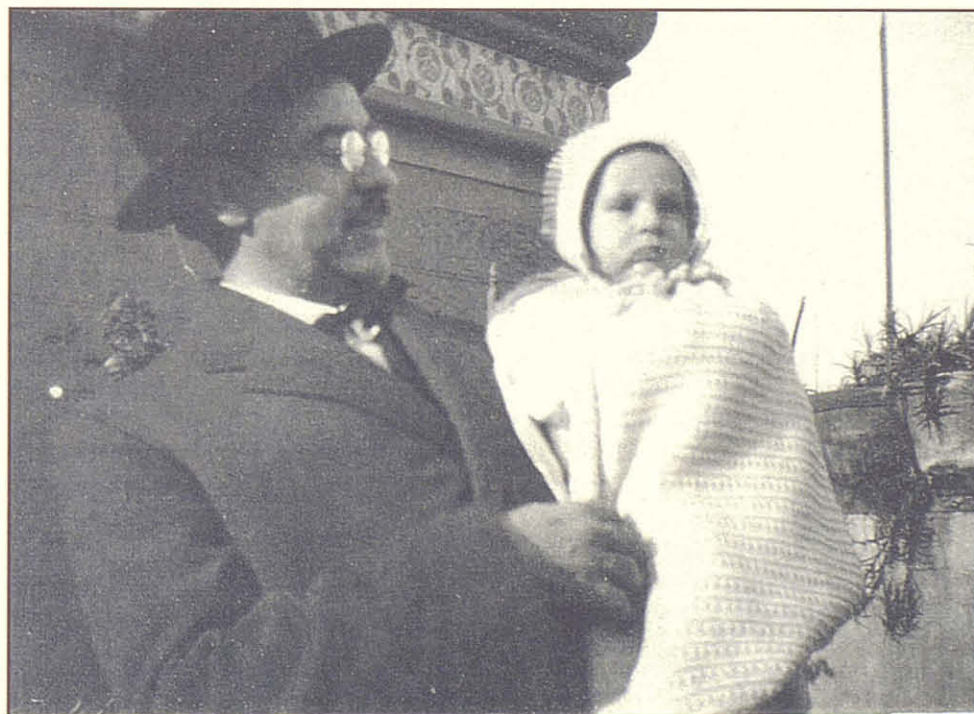
En proclamar-se la República el 1931 Rovira i Virgili era a punt de complir 49 anys i tenia ja una àmplia obra escrita i publicada. Políticament era un home integrat a Acció Catalana, de la qual fou un dels fundadors, identificant-se plenament amb les idees nacionals i socials progressistes que van motivar la creació d'aquest partit. Tanmateix va creure un deure col·laborar amb Francesc Macià i, responent a la crida a intel·lectuals i catalanistes que aquest va fer perquè s'apleguessin entorn de la construcció d'una Catalunya forta i sobirana, Rovira i Virgili va ingressar a Esquerra Republicana de Cata-

lunya i hi treballà fins a la seva mort.

La "mitja autonomia" (en paraules seves) que Catalunya havia assolit amb l'Estatut de 1932 mai no el va satisfer, per això des del Parlament, des de *La Humanitat* (òrgan de premsa de l'Esquerra) i com a historiador va treballar per ampliar la sobirania i la consciència política dels catalans. Un dels trets més destacables de Rovira i Virgili és que mai va adoptar una actitud negativa envers Catalunya, mai es va instal·lar en la crítica eixorca o en el desànim, proposant i proposant-se sempre fites futures encoratjadores. Un exemple cabdal de saber confiar i esperar és el seu "jurament de l'exiliat", que clou el llibre *Els darrers dies de la Catalunya republicana*, escrit en uns moments en què queien derrotats els seus ideals i, malgrat tot, carregat de coratge i d'esperança.

Resulta obvi, doncs, constatar que va viure amb optimisme els anys de la República i l'autonomia, però no amb cofoisme. Dies abans d'aprovar-se definitivament l'Estatut, després d'un llarg i insidiós debat parlamentari, Rovira i Virgili escrivia: "És innegable que hi ha força distància entre el ple ideal del catalanisme i l'Estatut que està a punt

d'entrar en vigència. L'Estatut plebiscitat [el conegut com l'Estatut de Núria, votat pels catalans de manera molt majoritària un any abans] no era tot el nostre ideal, i menys ho és, per tant, l'Estatut aprovat", però la conclusió que ell treia d'aquesta insatisfacció era: "Hem de treballar, doncs, perquè d'ací a un temps no massa llarg siguin degudament corregides aquestes i altres deficiències. No hem d'oblidar-les. Tampoc no hem de convertir-les en una obsessió que ens privi d'ocupar-nos degudament de la gran feina positiva que ens exigiran les diverses facultats de què disposarem" (*La Publicitat*, 9 de setembre de 1932). Hi ha per tant crítica a les retallades de les aspiracions catalanes, però també exigència cap a l'interior, no fos cas que aptituds i la consciència nacional dels catalans fossin encara inferior a l'Estatut. Com ell mateix dirà "pitjors que els Estatuts retallats, són les ànimes retallades". Però la República i l'autonomia no van tenir futur per la insurrecció militar del 17 de juliol. Mentre la majoria de catalans es disposaven a defensar-les, no hi va faltar qui va desaparèixer discretament de la vida pública per por al compromís que comporta tota

Antoni Rovira amb el seu fill (1929)

guerra, qui va sortir o continuar a l'estranger o, fins i tot, qui es va passar al costat dels insurrectes. Rovira i Virgili va mantenir i fins i tot va incrementar les seves tasques polítiques i culturals, malgrat haver estat amenaçat directament i nominalment des de les pàgines de *Solidaritat Obrera*.

Tenia cinquanta-tres anys quan es va iniciar la guerra civil i el 1938 va escriure que es considerava un combatent amb la ploma. De fet, entre 1936 i el gener de 1939 continuà escrivint a *La Humanitat* i a altres publicacions periòdiques com ara *Meridià*, *Catalans!*, *Moments*, *Última Hora*, *Revista de Catalunya*, etc. Una tasca que li va comportar rebre el premi Valentí Almirall el 1937 dedicat a treballs periodístics. Va continuar elaborant la seva monumental *Història Nacional de Catalunya* (vols. VII i VIII) i la seva popular *Història del catalanisme*. És en moments difícils com poden ser els d'una guerra quan s'expressa amb tota claredat la integritat i el compromís d'una persona, i Rovira i Virgili no va defallir mai. Conferències, membre de la Institució de les Lletres Catalanes, represa de la *Revista de Catalunya*, viatge a Rússia el novembre de 1938 com a representant dels escriptors catalans, van constituir algunes de les seves activitats en l'àmbit cultural. Però també en l'àmbit polític el trobem com a redactor d'una ponència per al tercer Congrés d'Esquerra Republicana o bé assumint el càrrec de vice-president primer del Parlament de Catalunya en un moment tan complicat com el setembre de 1938.

Periodisme compromès

El seu fou un periodisme polític d'idees, no informador sinó interpretador, per tant amb una clara voluntat pedagògica, culte i àgil (en un article sobre Mallorca en unes breus línies passa de parlar de les expedicions catalanes medievals a les castellanques contra les germanies per acabar fent referència a Joan March), vehiculador d'una ideologia catalanista, republicana i democràtica, i sempre amb una prosa clara, elegant i intel·ligible. No pretén ser indiferent ni imparcial però sí honest i just en les valoracions i interpretacions. Al llarg dels més de mil articles que va escriure en les diferents publicacions durant els anys de la guerra va saber captar el pols de les vivències quotidianes provocades pel conflicte, i alhora va saber exposar amb clarividència els grans interrogants que plantejava i que avui podem relacionar amb qüestions de viva

Va ocupar càrrecs a la Mancomunitat, a la Generalitat republicana i al Parlament de Catalunya dins d'una clara autoexigència de compromís i de servei.

actualitat com ara: és necessari que tota revolució sigui violenta i sense respectar els drets humans comunament acceptats?, és lícita la no intervenció d'uns estats dins d'un altre estat en guerra quan està en joc el govern legítim i les llibertats més elementals?, es pot ser respectuós i passiu davant el feixisme?, era preferible una victòria feixista que un increment de la influència comunista durant 1936-39?, era vista aleshores la guerra des d'aquesta perspectiva?, era cert aquest plantejament?, l'anticatalanisme és inherent al govern central sigui del signe que sigui?... La seva lucidesa entorn d'aquestes qüestions i d'altres (sobre el pacte de Munic o sobre els dirigents de les diverses potències europees) són avui veritables documents o lliçons d'història.

En l'anàlisi dia a dia de l'evolució de la guerra un dels fets interns que més el va indignar foren els bombardeigs sobre la població civil i sobre ciutats obreres. Fenomen fins aleshores tan insòlit i brutal que el va portar a exclamar des de les pàgines de *La Humanitat* (LH): "És el terror, no pas l'horror, allò que es vol provocar. Es tracta d'una característica acció de terrorisme" (3 de juny de 1938).

Especialment es va sentir colpejat, com no podia ser altrament, pels bombardeigs de les comarques meridionals de Catalunya i, sobretot, pels de Tarragona i Reus. El 23 de juliol de 1937 escrivia sobre "La tragèdia de Tarragona" que aquesta ciutat patia des de feia un any, primer amb els desordres dels incontrolats i després amb els atacs de l'aviació feixista: "Proporcionalment a la seva àrea i al nombre dels seus habitants, Tarragona és la població catalana que més ha sofert". Per aquest motiu i perquè, com a tota ciutat del litoral, podia ser agredida per

mar i per aire, demanava una especial atenció dels governs de la Generalitat i de la República, petició que no fou atesa. Més endavant, en ocasió dels bombardeigs sobre Reus equiparà ambdues ciutats: "El martiri de Reus, ha vingut a fer tràgica parella amb el de Tarragona" (LH, 27 de gener de 1938), idea en la qual insistirà en ocasió d'una visita a aquestes ciutats amb altres diputats i consellers catalans descrita a l'article "Dues ciutats màrtirs". Ens hi descriu un Reus bombardejat i adolorit: "En les ciutats d'àrea reduïda, com Reus i com Tarragona, l'obra dels avions criminals és més colpadora i violenta que en una ciutat gran com Barcelona. El cor se us estreny, per exemple, davant aquells barris reusencs on trobeu illes que no tenen cap o quasi cap casa sencera". Malgrat tot, positiu com sempre procurava ser, en treurà "un doble sentiment de dolor i de conhort". "És un dolor, un cruel dolor, el veure les cases enderrocades, les parets caigudes, els trespolos foradats, les runes amuntegades d'entremig de les quals han estat trets els morts i ferits que ja arriben a centenars. I és un conhort el comprovar que, a despit del llarg martiri, la vida persisteix, minvada però bategant, en els carrers que mostren, sota l'alt cel del Camp, les cases esbocinades i malmeses. A les cares dels reusencs i dels tarragonins apareixen els senyals del sofriment, però també els senyals del coratge. La gent del Camp fa la seva vida i la seva feina a despit de l'amenaça dels ruixats del foc" (LH, 28 d'agost de 1938).

Rovira i Virgili va viure com a pròpia la destrucció d'aquestes i altres ciutats, la desaparició de tants catalans al front i la derrota dels exèrcits republicans. Fins l'últim moment va voler creure i va intentar explicar que l'odi, la crueltat, la vilesa i la irracionalitat no podien vèncer, però es va equivocar. Ell fou conscient com pocs que la derrota republicana no era només perdre una guerra sinó que era —com apunta Ricard Vinyes— perdre un món, perdre un projecte de vida i de societat basat en la llibertat, la tolerància i la convivència.

Els vençuts normalment tenen poques oportunitats per explicar-se. Fins no fa gaires anys no en tenien cap. Ara que commemorem el seixantè aniversari de la fi de la guerra i el cinquantè de la mort de Rovira i Virgili és bo que procurem recuperar les veus més serenes, equilibrades i sovint carregades de raó dels que van defensar uns ideals que van ser derrotats però no anihilats.

■ JOSEP M. ROIG ROSICH